

Lezen doe je niet met je lichaam. Wat is literaire pornografie?

dr. Rob van Gerwen
Departement Wijsbegeerte
Universiteit Utrecht

Frame & Stichting Perdu, Amsterdam
11 november 2011

Website

<http://www.phil.uu.nl/~rob/>

Inhoudsopgave

1 Begrippen	1
1.1 Pornografisch	1
1.2 Pornografie	2
1.3 Erotiek	2
2 Psychologie	2
2.1 Fantasie	2
2.2 Seksualiteit	3
2.3 Voyeurisme	3
3 Taal en beeld	3
3.1 Conclusie	5
3.2 Samenvattend	5

1 Begrippen

1.1 Pornografisch

Of iets pornografisch is (evaluatief)

- ... is een historische kwestie
 - Bepaalde literatuur pornografisch noemen zegt vooral iets over de spreker
 - * Wat de taliban of de Victoriaanse cultuur pornografisch noemt is voor ons volstrekt normaal
- ... kan “ongepast” zijn
 - Iemand kan een passage als pornografie *bedoelen* maar ze moet ook als zodanig herkenbaar zijn voor de lezers, en liefst ook effectief
 - een lezer kan een passage wel als pornografie *gebruiken*, maar als ze niet zo bedoeld is, is dat conceptueel (niet per se psychologisch) ongepast

1.2 Pornografie

Literaire pornografie heeft deel aan een praktijk (Descriptief)

- Iets is pornografisch (of wordt pornografisch gebruikt) als het
 1. een iconische fantasie genereert die
 2. het masturberen en de daarop volgende ontlading faciliteert, en
 3. ook voor zulk gebruik (publiekelijk) bedoeld is.
- Deze aspecten zijn via feed-back mechanismen op elkaar betrokken
 - Een historische praktijk
 - intern gedefinieerd

Gepastheid

- het gaat om de *gepaste eigenschappen*:
 - het *gebruik* dat *bedoeld* is,
 - de *bedoelingen* die *op het gebruik gericht* zijn;
 - de *bedoelingen en het gebruik* voor zover ze rond *de fantasie* draaien;
 - de *fantasie* voor zover ze zich *het afgebeelde als present* voorstelt;
 - en de *aard van de representatie* voor zover ze de fantasie *opwekt en in stand houdt*.

1.3 Erotiek

Pornografie en erotiek: conflict in de beleving

- *Erotiek* veronderstelt opaakheid van het medium — verstoort opwinding en klaarkomen
- *Pornografie* vereist transparantie
 - Is literatuur niet altijd opaak?
 - Altijd aandacht voor woordgebruik en stijl van de auteur? Nee toch?
- Pornografische attitude: men denkt zich in presentie van het afgebeelde
 - Artistieke houding: ook altijd aandacht voor het medium zelf

2 Psychologie

2.1 Fantasie

Een kleine psychologie van pornografie

- Fantasie is niet inherent kwalijk
 - De wildste fantasieën zijn toegestaan—zolang men ze niet uitvoert
- Maar pornografische fantasie vervreemdt wel van communicatieve interactie met echte partners

Figuur 1: Hentai (Bewijskracht onnodig)

2.2 Seksualiteit

Seksualiteit

- Waarneming synchroon met alle zintuigen
- Bewijst bestaan, hier en nu, van
 - het lichaam
 - ... en de persoon van de ander
- Ben je ontevreden over de seks, dan ook over de persoon

2.3 Voyeurisme

Pornografie als Voyeurisme

- Picturale pornografie is afwijking van de blik
 - Seksuele opwinding zonder morele aanspraken
 - * Geen interactie, geen intimiteit, geen authenticiteit
- Geldt niet voor literaire pornografie
 - Hier wordt niet straffeloos gekeken
 - Nochtans ook hier: Geen interactie, intimiteit of authenticiteit

3 Taal en beeld

Het probleem

- Men is met zijn geest en verbeelding gericht op

- **Ofwel** het verwerken van beelden, gedachten en gevoelens die door de tekst worden opgeroepen (en met het lezen van de zinnen),
- **Ofwel** de fysiologische opwindning en de uiteindelijke ontlading.

- Hoe komt taal aan zijn beelden? De lezer levert ze »

Een voorbeeld

- “De vrouw die ik in mijn literaire verbeelding seks zie hebben met de man uit de roman, is een constructie van mijzelf, weliswaar op instigatie van de auteur, maar toch ingevuld met betekenisvolle eigenschappen uit mijn eigen ervaringsgeschiedenis. Een auteur hoeft alleen te schrijven dat ze bruine haren heeft, en de lezer maakt er de lokken en precieze kleur bij, alsook de manier waarop de haren langs het gelaat vallen en waarop ze wapperen, of juist niet. Maar de auteur kan de verbeelding ook prikkelen met uitwijdingen die in een afbeelding onmogelijk zijn, bij voorbeeld door ruime aandacht te schenken aan de moeite die het de man kost om zijn handen ertoe te bewegen aan de knoopjes van haar blouse te geraken. En de traagheid waarmee, wanneer zijn vingers daar eindelijk aangeland zijn, ze de knoopjes betasten alvorens hij ze opzij durft te drukken, en de zachtheid die hij daarbij ervaart. (Frame, 42:2, p. 77)
- In een afbeelding blijven die aspecten onverbeeld.
- schrijver kan tactiliteit “dichter bij huis” brengen

Begrippen begrijpen (Hegels: ‘Arbeit des Begriffs’)

- Het witte paard met drie benen hangt achter de wagen op een brancard.

Beschrijvingen en beelden

- Beschrijvingen zijn permeabel voor beelden—uit de eigen ervaringsgeschiedenis.
- Zijn beschreven scènes intiemer dan afgebeelde?
- Is dat meer of juist minder opwindend?

Uiterlijk en beleving

- Foto’s geven het uiterlijk
- De verbeelding levert het innerlijk
- De camera is in de scène
 - Welk effect heeft dit op ons beeld van seksualiteit?
 - * Vraag laat zich niet betekenisvol stellen (afbeelding is onze enige route)
- Hypothese: fotografie plet de seksualiteit
- Niet bij literatuur: de auteur zit er niet met zijn neus bovenop (zoals de camera)
 - Auteur kan zijn eigen aanwezigheid onbeschreven laten

3.1 Conclusie

Conclusie

- Literaire pornografie werkt in ieder geval heel anders dan picturale pornografie
- Maar ik vraag me af *of* ze werkt ...

3.2 Samenvattend

Samenvattend

- Pornografie is een praktijk waar alles samenhangt: objecten, makers, gebruikers, masturbatie
- Centraal: een iconische fantasie: dat de afgebeelde scène zich aan de waarneming voordoet
 - Werkt beter via het visuele (fotografie)
- Is de intimiteit van literaire verbeelding opwindend, en wat doet dat met de persoonlijke geschiedenis waarmee we taal in beeld omzetten?